

Storverket «Tysklandsbrigaden»

Randbemerkninger av oblt. cand. philol. Anton Olstad

Undertegnede har hatt store og åpenlyse problemer med å godta høyeste staber som forum for utdeling av privilegier begrunnet med at slike staber skulle være oppsamlingssteder for åndslys. Men når man leser general Rolstads «April 1940» og nå hans «Tysklandsbrigaden», må erkjennes at et miljø som har frembragt offiserer med en slik uoppslitelig forskertrange, en så sikker og klar uttrykksform og en så stor arbeidskapasitet, må ha hatt noe for seg. Det er et enestående og viktig stykke militærhistorie veteranen general Rolstad her har gitt eftertiden.

Veteran ja, generalen er veteran fra generalstab, fra Ruges kommandogruppe i 1940, fra Skottland senere under krigen, fra overkommandoen etterpå, fra etableringen av Tysklandsbrigaden, oppbyggingen av Brigaden i Norg-Norge, fra Forsvarets høgskole, og har ofte stått i begivenhetenes sentrum i vår hærs historie.

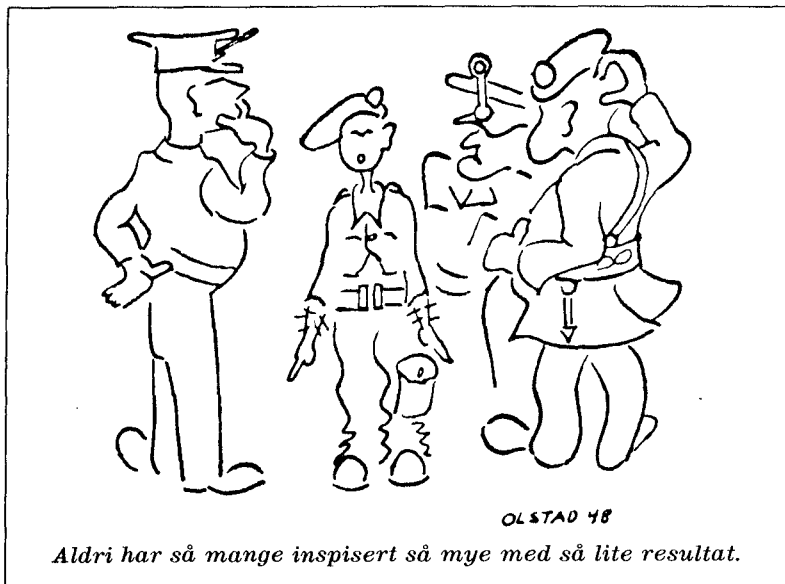
Må det allikevel være tillatt, på Reservepolitibataljonene VIII og IXs vegne, innbefattet andre svensketropper, å uttale en noe misstemning over at generalen et par steder omtaler «våre syv bataljoner i Sverige» som om det ikke var flere. Oberstløytnant G. Holtfodt sier i et brev til forfatteren blant annet, jeg tillater meg å sitere: «Jeg leste den i ett strekk med meget stor interesse. Det var meget verdifullt å få rekapitu-

lert historien på dette området...» Holtfodt peker ellers på at det var Verkstedgruppen i Hærens forsyningsstropper som hadde oppsetningsansvaret for avdelinger og staber i HVK-bransjen frem til 1/10 1953. Da ble Hærens forsyningsstropper oppløst og HVK overtok ansvaret for oppsetningene av denne delen av forsyningsoppsetningene. (Holtfodt var sjef for verkstedgruppen fra 1951 til 1953, og sjef for HVKØ, verkstedgruppens øvingsavdeling, fra 1951 til 1956.) Bortsett fra at forfatteren har oversett et par svensketroppavdelinger og feilerindret forsyningstroppene, og hvem har ikke det, er det et imponerende kjennskap til denne del av militærhistorien generalen oppviser. Og særdeles interessant er det han har vært med på av konferanser med britenes

høyere stabsledd. Det burde være pensum ved stabsskolen å studere disse problem og avtaler. Det gikk omsider opp for undertegnede vanlige geværkompanisjef at det utenom infanteribataljonens ild og bevegelse også fantes viktige oppgaver. Allerede dengang følte man en dyp glede over ikke å være i de administrative ledd som stelte med vouchers og ledgers og merkelige br. forkort. og kabalistiske tegn på materiell. Enkelte andre plukket det opp lettere. Således fantes det en dag i kinoens billettbox en fortegnelse over antall personell og antall og typer våpen i en av bataljonene.

General Rolstad peker på den ikke altfor store forståelse for sikkerhetstjeneste i avdelingene. Rent bortsett fra at det befal som hadde tilbragt en noe lengre tid i Norge under krigen hadde lagt seg til den vane å se med stygg mistro på tyskere og ikke snakke om tall når tyskere var i nærheten, kan nok generalen ha rett, å mistro folk er ikke Ols sterke side. Således hendte det en kompanisjef i Brig. 472 at han sparket en tysk kjøkkenhjelp som hadde stjålet hermetikk, for etterpå å finne vedkommende tysker engasjert i den nest høyere stab. Det var jo så synd på tyskerne. Og dessuten satte de nordmennene så høyt, så mye høyere enn de britiske bandittene som hadde hatt vedkommende forlegning før oss, sa de.

Aldri har så mange inspisert så mye med så lite resultat.

Det var vel ikke mange Ola'er som hjalp ham som i leiren bød frem datteren sin for 5 sigaretter, men dog. Den kompanisjefen som etter en stormfull natt våknet og fant at hans jeep, tross vakt ved garasjene, hadde mistet samtlige hjul, inkludert reservehjul og hjulene på hengeren, hadde derved fått overtrukket sin medfølelseskonto. Mange vaklet i troen på mulig menneskelig hederlighet. Særlig skuffende var det kanskje at det, som generalen peker på, var uhemmede tilløp hos displaced persons til å ta seg til rette, på annenmanns eiendom. Hva hadde skjedd hvis det ikke hadde vært okkupasjonstropper i Tyskland? Hvem skulle da ha hjulpet hvem mot hvem, tyskere mot tvangsflyttede fremmedarbeidere, ikke returvillige polakker mot tyskere, tyskere mot jugoslaver osv.?

Også uro i Midtøsten, i det britiske Palestinamandatet, utløste alarm i Rhin-armeen. En mørk høstnatt kom det en slik alarm. Etterpå ble forbindelsen fra en bataljonssjefs og hans kompanisjefers nattvilla til ba-

taljonskommandoplassen brutt. Yngste kpsjef ble, med et fast grep om revolveren, sendt ut i mørket for å gjenopprette normale tilstander i den del av Rhinarmeen. Han løp rett inn i bataljonsko og fant at sentralbordbetjeningen uheroisk nok hadde fortsatt den avbrutte søvn. Den intet observerende vaktpost var plassert på andre siden av huset. Av ansvarsfølelse og hjertets godhet satte da denne kpsjef ut en vakt av sitt eget kompani ved den inngang han selv uhindret hadde passert inn ad. Det var jo alarm i Rhinarmeen.

Men da morgenlyset kom og den verste ilddåpangst var over, fikk kpsjefen fortalt seg at det ikke var en kpsjefs oppgave å markere hvor en bnsjef burde ha satt vaktposter. Som senere general Roscher Nielsen skal ha sagt til en gruppe nyuteksaminerte løytnanter: Det det gjelder, mine herre, er ikke å gjøre noe, men ikke å gjøre noe galt!

Vaktjenesten er en del av sikkerhetstjenesten, og her skjøt vaktene når uvedkommende

ikke stanset på anrop. Generalen har fått med en beretning om en vaktpost som fikk ilden besvart, men som svarte på dette med å nedlegge vedkommende displaced person med sin mp.

Livlig var det i Lauthentalerstrasse når en bestemt fenerik, senere fremragende amatørmilitær med særdeles sjarmerende ubyråkratisk innstilling, i kpets vaktjeep jaget hører og svartebørshaier på et tysk hvor røde trestreksfeil lyste i luften, men med et stemmevolum som tyskere vel forstod og respekterte.

General Rolstad gir den tyske arbeidsstokk en forsiktig ros. Den var fortjent. SS-mottoet var «min ære er troskap». Den vanlige tyskers motto kunne ha vært «min ære er å gjøre skikkelig arbeide».

Noe underlig var det for en norsk offiser å oppleve at de tyske sivile arbeidsmannskaper reiste seg opp og tok rettstilling når de ble snakket til eller man kom inn der de arbeidet.

Den tyske hjelpen var en meget god støtte, i kjøkken, verksteder og på kontorer — og ikke minst i vedlikeholdet av kasernene. Men trass det gjensidige tillitsforhold som etterhvert oppstod var det dog ikke mulig å hindre at tysk kjøkkenbetjening anså det som en dyd å stjele med seg mest mulig mat til familien. Etterhvert som Ola forstod hvordan det måtte ha vært å leve i et land hvor byene ble grushauger, familiens menn døde ved frontene og i partisan-kamp på Balkan, og en gal mann hersket — og særlig etter at Ola hadde sett flyktingene østfra ligge fillete og vett-skremte på jernbanestasjonene — fikk Ola et realistisk bilde av kreftenes og katastrofens omfang. Tjenesten i Tyskland mod-

net unge utkant-Ola'er til voksne menn.

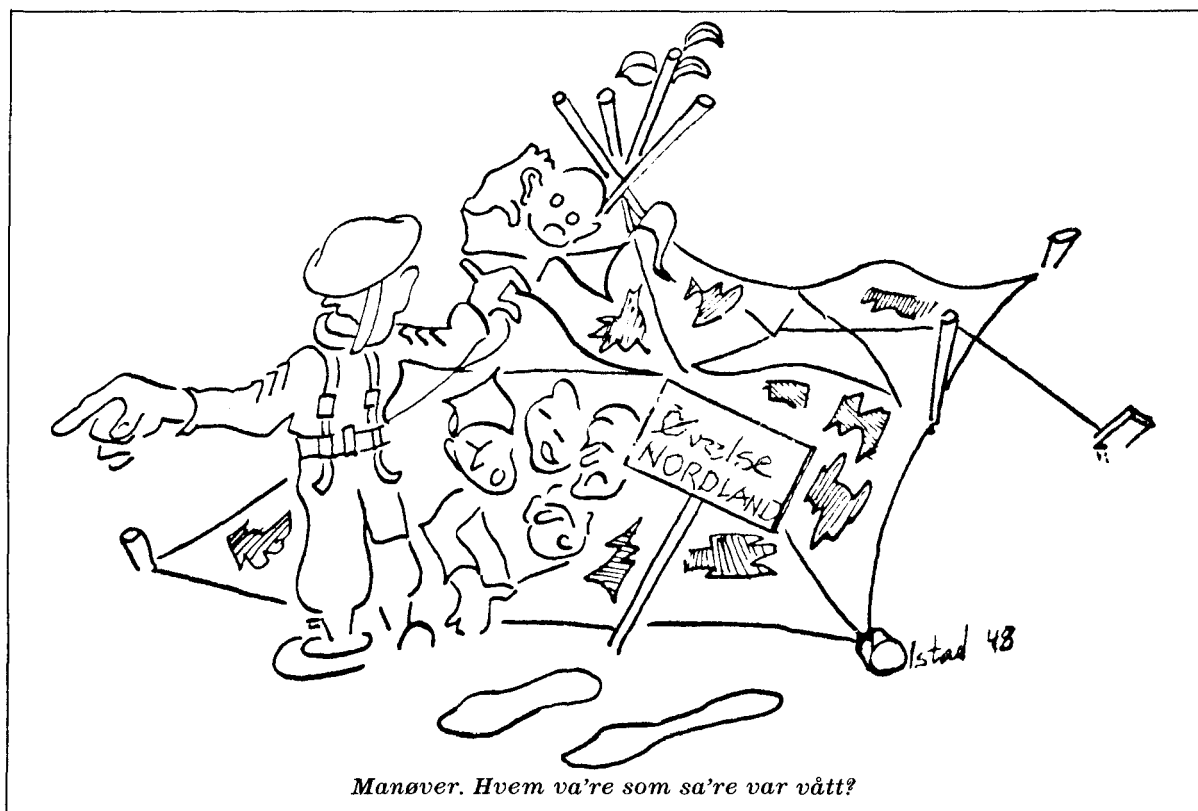
På manøvere sammen med britiske avdelinger fikk Ola-avdelingene en rutine og en sikkerhet som bare kan måles med Brig Ns øvelser med allierte avdelinger. Vi kjenner fra Norge den uttalte uvilje som jord- og skogbruksinteresser møter forsvarets behov for skytefelt med. Ganske rart er det da å lese at general Rolstad forteller hvordan den sivile britiske administrasjon behandlet et tidligere Wehrmachtsfelt som Ola hadde regnet med å kunne bruke, nemlig Lutterfeltet nær Seesen. Det ble dyrket opp! General Rolstad gir også et meget godt bilde av det ansvar Rhinarmeen følte for sin Ola-brigade og den hjelp som ble ydet. Norske avdelinger ble sendt til britiske treningsentre og tatt hånd om av krigs-

erfarne offiserer og instruktører. Undertegnede var blant de heldige som fikk kurs ved deres School of Infantry på Sennelager, og sitter tilbake som en mektig beundrer av deres samtidig krigssikre og «nonsjallante» instruksjonsform, som man etter fattig evne forsøkte å kopiere som displaced instruktør ved Skyte- og vinterskolen. Under manøverledelses mas om raskere fremrykning på Ola-manøvere har undertegnede ofte hentet frem følgende erindringsbilde: Et kompani støttet av stridsvogner skulle sikre seg overgang over en liten elv, omtrent av Terningåas dimensjoner. Instruktørstaben var erfarne bataljonssjefer og kompanisjefer fra kampene på kontinentet. Det skulle tas en liten landsby på en fire, fem hus. De sa at operasjonen ville

ta mesteparten av en dag. På manøvere i Norge ville vi ha greid dette i løpet av en time!

Med slett skjult stolthet forteller generalen om en særdeles vel planlagt og utført rassia mot en displaced personleir som var det reneste krimsentrum. Tidligere var en britisk avdeling i samme oppdrag blitt møtt med ild og en eller to britiske soldater var blitt drept.

Ola fikk det til. Man fant store lager av svartebørsvarer, håndvåpen, sprengstoff og håndgranater samt hjemmebrenningsanlegg. Generalen skriver at etter dette var brigadens aksjer steget betraktelig hos britene. Men generalen beskriver ikke den muntre hendelse der en underordnet sjef med ben i nesa og brenguncarriere (små pansrede beltekjøretøyer til transport av automatvåpen) ryddet et lokale

hvor hans soldater var blitt trakkassert, en tildragelse som varmet alle gode okkupasjons-Ola'ers hjerter, men kanskje ikke stemte helt med direktivene. Det amerikanske nyhetsmagasinet Time bragte i sin tid bilde av Willy Brandt i norsk uniform. Han hadde politiske problemer med å forklare at han ikke hadde deltatt på norsk side i Norge i 1940. General Rolstad forteller at han under et besøk i Berlin traff Willy Brandt som norsk presseattasjé ved militærmisjonen.

Undertegnedes soldater på perm i Berlin havnet ikke i så elevert selskap. Mens syv Hedebrands-Ola'er hang på et gatehjørne og lurte på hva de skulle ta seg til, kom en av gatens kvinner og tilbød seg å korte tiden for dem, for 5 sigaretter. Omsider mannen én seg opp for å bli med. Nur ein, sa hun skuffet, ich nehme sie alle sieben;

Bare en, jeg tar dere alle syv. Overfor slik ynkedom sluttet nok Ola etterhvert å være den beinharde tyskerhater.

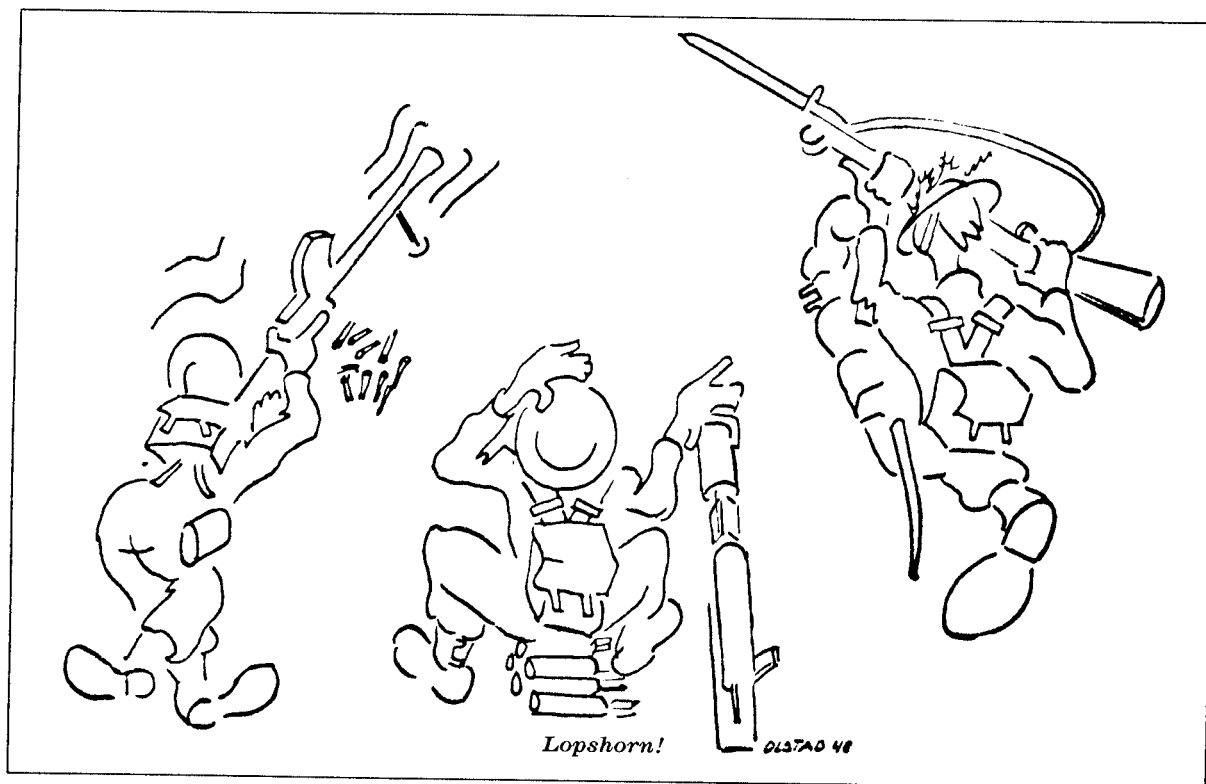
General Rolstad skriver om trening lagt opp etter krigens krav, og hvordan en ny britisk brigadesjef, en av Montgomerys favoritter, på stedet beordret en britisk løytnant som ikke hadde utført en øvelse til divisjonssjefens fulle bifall, tilbake til England. Interessant å legge merke til er at den samme divisjonssjef mente at det norske underbefalskorps var for svakt til at man med 12 måneders utdanning kunne skape en krigsdugelig operativ enhet.

Det falt i undertegnedes lodd å være leder for tre befalskurs for nye Tysklandsbataljoner. Bataljonssjefene var — som de fleste norske bataljonssjefer dengang — urutinerte, og kom titt fra høyere stabs papirbunker. Tysklandstjenesten ga

visse fordeler, slik at når en bataljon kom hjem etter endt tjeneste, flokket det seg dimittert befal rundt de bataljoner som nå skulle settes opp. Og ofte sendte bataljonssjefene hjem igjen troppsbefal som regimentene ville ha utdannet i Tyskland og tok isteden med seg befal som hadde vært der tidligere. Etterhvert oppstod det en stamme med meget rutinert troppsbefal — på andres bekostning. Rutinen kom særlig godt med når avdelingene ble sendt til feltmessige skarpskyttingsøvelser på de store øvingsfeltene som f.eks. Lopshorn.

Her fikk avdelingene en tilvenning til skudd og smell og blodslit som dagens sikkerhetsbestemmelse har satt en effektiv stopper for.

Efter den første store manøver sommeren 1947 gratulerte forsvarsminister J. Chr. Hauge med resultatet, og skrev bl.a.

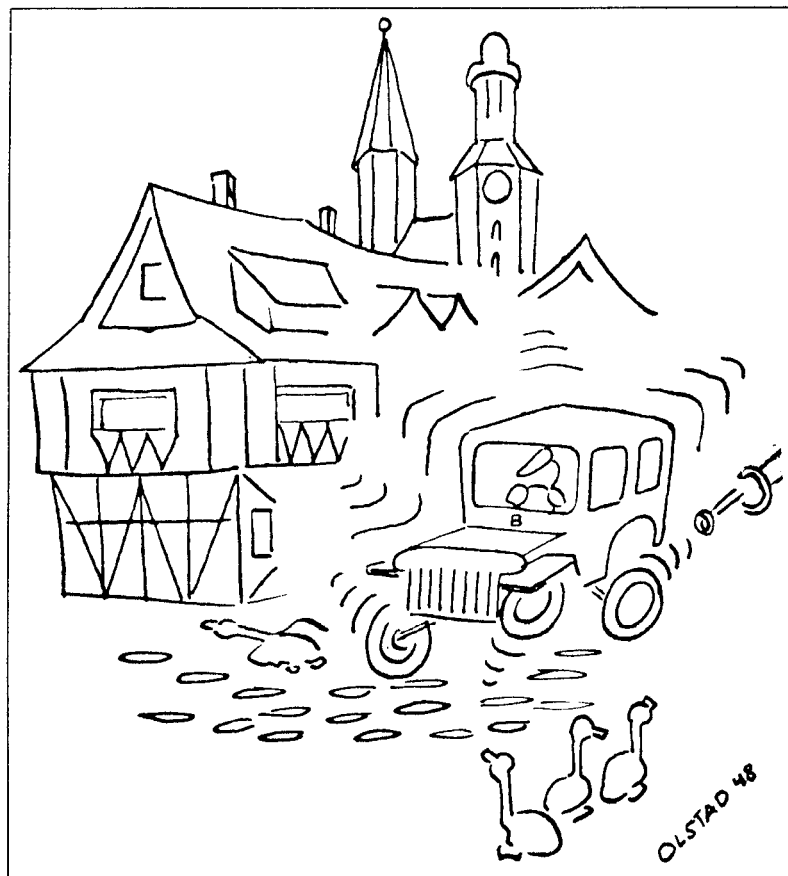

«Jeg ville ha unt nordmenn hjemme å få se hva Brigade 471 virkelig er —». Han hadde jo seiret over Ruge i dragkampen om det skulle være deltakelse i okkupasjonen eller utdannelse av Ola soldat i Norge. Det er muligens typisk for nordmenns husmannskompleks at man i norske aviser kunne finne innlegg mot bruk av 5. divisjons merke, Yorkshire-Y-en. Trolig har idag mange tidligere Tysklandsbrigadesoldater Y-merket hengende på veggen som et stolt minne. Senere ble det «Hannoveranerhoppa», en hvit hest på rød bunn.

Med 471 var Rolstads tjeneste som stabssjef ved brigaden slutt. Han ble etterfulgt av daværende major Rolf R. Eriksen, som senere skulle etterfølge ham som oberst og bli den annen sjef for Brigaden i Nord-Norge.

Det er en usedvanlig interessant bok general Rolstad har laget. Man blir mer og mer imponert under lesingen. Også den økende internasjonale spenning høsten 1947 omtaler han. Flyktningestrømmen fra øst tiltok. På en uke kom 25000 flyktninger over sonegrensen bare i brigadens område. Da brigadens S-elementer avslørte infiltrerte agenter, fikk sikkerhetstjenesten ny status hos tidligere tvilere.

Utenriksmininstermøtet i London som skulle prøve å finne en løsning på den begynnende øst-vestkonflikten brøt sammen. Rolstad skriver at krangelen først og fremst skyldtes Sovjets krav på ytterligere tyske erstatninger, samtidig som vestmaktene øste ut midler for å få de tyske vestsonene til å stå på egne ben. Samtidig som britene reduserte sine avdelinger prøvde man å lempe på fraterniseringsforbundet, slik at de gode krefter blant tys-

kerne kunne slippe til, en lempning som nok tildels forlengst var innført på privat basis etter individuelt initiativ og behov. Av alle bokens interessante kapitler har undertegnede funnet «Tysklandsbrigaden under den kalde krigen» å være det betydeligste. Dette er en oppsummering av utviklingen frem til statskuppet i Tsjekkoslovakia. Det burde være pensum ved våre krigsskoler. Russerne blokkerte Berlin. Amerikanerne svarte med en gigantinnatts i luftbroen.

Samme dag russerne iverksatte Berlinblokaden nådde det såkalte folkebrevet som krevde stans i utdelingen av preventiver til soldatene, frem til Stortinget. Alt har sine dimensjoner.

Med den økende øst-vestspen-

ning og de stadig flere flyktninger inn i brigadens område i Harz, samtidig som spørsmålet om et skandinavisk forsvarssamarbeide ble diskutert, tok man fra norsk side opp spørsmålet om en tryggere plassering av brigaden, nemlig nordover til Schleswig-Holstein. Den britiske militærguvernør i Berlin frarådet dette under den spente situasjon: «The effect on German opinion would be alarming.» Nå betraktet befolkningen troppene som en beskyttelse om truselen fra øst. Holdningen var endret. NATO var i emning. Den 1. februar svarte den norske regjering på en sovjetisk henvendelse om Norges stilling, at Norge sluttet seg til NATO.

HVs ramme ble utvidet til

120 000 mann. Om høsten fikk brigaden en hemmelig forholdsordre om at den i tilfelle krig skulle trekkes nord for Kielerkanalen, og om nødvendig nordover i Danmark under oppholdende strid.

Det måtte gis tilleggsdirektiver for forholdet til befolkningen; nordmennene skulle ikke ta stilling til den dansk-tyske drakamp om Schleswig-Holstein. Nye fraterniseringsbestemmelser «legaliserte» omgang med tyske familier, restaurantbesøk o.l. Regelen for ekteskap med tyske jenter var etterhånden blitt at det burde utsettes til man var dimittert og saken klareres gjennom sivile myndigheter. Men forhåndsarbeide ble jo gjort. Selv om det ikke var okkupasjonstroppenes sak å drive noen omskoleringspolitikk, hadde nok enkelte blåøyde Ola'er vel næret et demokratisk håp i så henseende.

Rimeligvis gjorde flere samme erfaring som undertegnede. I samtaler var det mikroskopisk sjelden at noen innrømmet at de hadde tilhørt partiet. På en nattøvelse hos britene, som benyttet et korps av tyske sivile sjåførere, havnet undertegnede sammen med en tysk sjåfør, som ble overlykkelig prat-som da han oppdaget at den norske kapteinen snakket tysk. Han hadde selvsagt ikke vært i partiet, men da Hitler var der, hadde det vært seire, gode tider, arbeide til alle. Nå var det okkupasjon. Landets byer av noen størrelse var i ruiner. Man manglet klær, mat, hus. Alt var elendighet — i motsetning til da Hitler var der, altså «Hitler gut».

I 1950 begynte mange meningsberettigede i Norge å synes at nå var det bedre bruk for brigaden i Nord-Norge enn som stående styrke i Tyskland. Som

okkupasjonsavdeling hadde den utspilt sin rolle.

Øvelsesmulighetene var ikke så gode i Schleswig-Holstein, men man hadde en nærmest ubegrenset ammunisjonskvote og ingen restriksjoner på bensinforbruket, alt betalt med kr 10 pr mann pr dag. Hadde man råd til å ta avdelingen hjem? En annen ting var at man ikke hadde leirer til den i Norge. Det måtte i så fall bygges for millioner.

Den 25. juni 1950 kom Nord-Koreas overfall på Sør-Korea. Det stanset planene om å redusere styrkene i Vest-Tyskland. Tysklandsbrigaden gikk inn i det operative ansvar for forsvaret av Schleswig-Holstein.

Den siste norske brigade var Brig 522, under oberst Finn Fougner. Den 11. april 1953 ble en avskjedsparade holdt på Jagel flyplass. Mønsterherre var HKH kronprins Olav. Ikke uten stolthet forteller general Rolstad at nå bar soldatene mørkeblå berets, — de samme som Brigaden i Nord-Norge hadde i hans sjefstid der. Og med ikke mindre stolthet leser vi hva den tyske avisen Rendsburger Tageblatt 13. april 1953 skrev: «I talen understreket kronprins Olav det gode forhold mellom de norske tropper og den tyske befolkning. Også vi kan bare bekrefte at forholdet til de norske troppene har vært usedvanlig godt. Opptreden har vært helt gjennom korrekt. Må også de unge soldatene ha fått med et inntrykk av at vi på vår side har en plass å fylle i det store forbund av vesteuropeiske nasjoner, og at vi vil sette alt inn på å bli verdige til det.»

Hva hadde så den nye norske hæren igjen etter alle disse årene hvor hovedstyrken ble øvet utenfor Norge, i annet terreng, uten virkelig vintertrening først med britiske og se-

nere med en blanding av britiske og amerikanske våpen? De som har sammenligningsgrunnlag fra Sverige, Storbritannia og Norge vil kanskje med nostalgi huske de hendige 100-manns geværkompaniene, de store manøvrene med krevende motstandere som britene, og hva det betydde at man var plassert i et område hvor ens avdeling representerte seierherren og den makt som skulle skaffe sivilbefolkningen ro og trygghet. Man var soldat 24 timer i døgnet, 7 dager i uken. Dette ga hæren et befalskorps med betydelig tjenesteerfaring og i samarbeide med allierte, og det hadde skaffet 45 000 vernepliktige «som virkelig kunne bruke våpnene» som general Rolstad skriver. Ingen kan si hvordan det hadde gått hvis ikke situasjonen og forpliktelsene hadde gjort det nødvendig å holde en skikkelig brigade i Tyskland.

Til slutt: Disse kommentarene i spredt orden yder ikke på noen måte dette militærhistoriske storverk rettferdighet. Vi kan bare med glede se frem til det neste forskningstema general Rolstad vil kaste seg over og det han vil publisere etterpå. ■

**SNEKKERI
INNREDNING
BYGGMESTER**

J.H. NÆVDAL A.S.

TH. 05/31 22 80

Sverresgt. 31
5000 Bergen